Eiríkur Rögnvaldsson
Háskóla Íslands

Málfræðileg mörkun fornískenskum

22. Rask-ráðstefnan
Háskólatorgi
26. janúar 2008

Efni erindis

- Vélræn mörkun og markarar
  - örstutt kynning
- Mörkun fornískenskra texta
  - þjálfun og handvirk leiðrétting
  - tilraunir með mismunandi greiningarlíkön
- Nýting mörkunar í rannsóknum
  - athuganir á tíðni orðflokka og formdeilda
  - athuganir á setningafræðilegum atriðum
- Vefaðgangur að mörkuðum forntextum

Verkefni og aðstandendur

- Verkefni:
  - Setningafræðileg nýting vélrænnar greiningar fornískensku
    - Íslensk málnotkun - vefviðmót
- Styrktaraðilar:
  - Rannsóknasjóður Háskóla Íslands
  - Nýsköpunarsjóður námsmanna
- Að verkinu hafa unnið
  - S. Andrea Ásgeirsdóttir
  - Anton Karl Ingason
  - Einar Freyr Sigurðsson
  - Eiríkur Rögnvaldsson
  - Guðlaugur Jón Árnason
  - Sigrún Ammendrup
  - Sigrún Helgadóttir
  - Skúli Bernhard Jóhannsson

Mörkun texta

- Mörkun (e. *tagging*)
  - að merkja einingar í texta á kerfisbundinn hátt
    - bókstafi, orð, setningar; sérnöfn; erlend orð; o.s.frv.
- Orðflokksmörkun (e. *PoS tagging*)
  - *Gamla*<lo> *konan*<no> *mætti*<so> *þessum*<fn> *tveim*<to> *drengjum*<no> *í*<fs> *morgun*<no>
- Málfræðimörkun (e. *morphological tagging*)
  - kyn, tala, fall, persóna, háttur, tíð, stig, ákveðni

Úr grunni *Íslenskrar orðtíðnibókar*

f p k e n	hann	hann
s f g 3 e þ o	átti	eiga
n h e o	afmæli	afmæli
a o	í	í
n k e o	dag	dagur
c	og	og
n k e n g	hvolpurinn	hvolpur
n k e n - m	Vaskur	Vaskur
s f g 3 e þ	var	vera
n v e n	afmælisgjöf	afmælisgjöf

Forsendur vélrænnar greiningar

- Forsenda vélgreiningar er gott þjálfunarsafn
  - texti sem hefur verið greindur „í höndunum“
  - eftir sama kerfi og vélræna greiningin notar
- Uppbygging þess fer venjulega fram í þrepum
  - lítill hluti textasafns markaður handvirkt
  - markari þjálfaður á þeim hluta
  - stærri hluti safnsins markaður á vélrænan hátt
  - niðurstöður leiðréttar og markari þjálfaður aftur
  - uns viðunandi nákvæmni er náð

Markarar fyrir íslensku

- Tveir markarar hafa verið þjálfaðir og prófaðir
  - á grunnskrám *Íslenskrar orðtíðnibókar*
  - rúm 500 þúsund orð úr 100 textum af 5 tegundum
  - markamengi (e. *tagset*) um 660 mismunandi mörk
- Gagnamarkarinn (e. *data-driven t.*) *TnT*
  - höfundur Brants, þjálfaður af Sigrúnu Helgadóttur
- Reglumarkarinn (e. *rule-based t.*) *IceTagger*
  - höfundur Hrafn Loftsson

Mörkun forntexta

- Báðir þessir markarar ná yfir 90% nákvæmni
  - á textum sömu tegundar og þeir eru þjálfaðir á
  - en nýtast þeir við mörkun forntexta?
- Heildartexti 1.651.398
  - *Íslendinga sögur og -þættir* 1.074.731
  - *Sturlunga saga* 283.002
  - *Heimskringla* 250.920
  - *Landnáma (Sturlubók)* 42.745

Mörkunartilraun

- Tilraun var gerð fyrir tveimur árum
  - allur textinn markaður með *TnT*
- Tilraunin lofaði góðu
  - virtist skila u.þ.b. 88% réttri greiningu
  - margar greiningarvillur fyrirsjáanlegar
    - *er* oftast greint sem sagnmynd en er oft samtenging
    - *og* alltaf greint sem samtenging en er oft atviksorð
    - *okkar*, *ykkar*, *yðar* oft rangt greind

Handvirk leiðrétting

- Textar valdir til handvirkrar leiðréttingar
  - úr níu sögum í *Sturlungu*
  - sjö heilar sögur og tvö brot
- Samtals 95.194 orð og greinarmerki af 283.002
  - eða þriðjungur heildartextans (33,6%)
- Slík yfirferð er seinleg
  - að hámarki hægt að fara yfir 5.000 orð á dag

Endurþjálfun markara

- Markarinn þjálfaður aftur
  - fyrst á leiðréttum þriðjungi *Sturlungu*
  - svo á *Íslenskri orðtíðnibók* + þriðjungi *Sturlungu*
- Markarinn svo keyrður aftur á textana
  - með báðum nýju greiningarlíkönunum
- Greiningin síðan yfirfarin
  - niðurstöður þriggja líkana bornar saman

Nákvæmni greiningar

- Nákvæmni greiningar með þrem líkönum
  - Íslensk orðtíðnibók 88,05%
  - Sturlunga 91,73%
  - Íslensk orðtíðnibók + Sturlunga 92,65%
- Þetta er allgóður árangur
  - betri en fæst með *TnT* fyrir nútímamál
  - þar er nákvæmnin 90,44%

Árangur bættur

- Hægt er að ná betri árangri
  - með því að keyra líkönin þrjú á textann
  - gefa sér að greining sé rétt ef þeim ber saman
  - en skoða orð þar sem líkönin eru ósammála
- Líkönum ber saman í 84,55% tilvika
  - í 80,88% tilvika réttilega, 3,68% tilvika ranglega
- Í 15,45% tilvika ber líkönum ekki saman
  - þau tilvik þarf að skoða

Greiningardæmi

-

	ÍO		Stu		ÍO+Stu	
Skipið	nheng		nheng		nheng	
varð	sfg3eþ		sfg3eþ		sfg3eþ	
lítið	lhensf		lhensf		lhensf	
til	ae		ae		ae	
skutanna	nvfeg	x	nkfeg		nvfeg	x
en	c		c		c	
breitt	aa	x	aa	x	aa	x
um	ao		ao		ao	
miðbyrðið	nheog		nheog		nheog	

Munur líkana

- Líkön þjálfuð á Sturlungu gefa betri útkomu
  - gefum okkur að greining sé rétt beri þeim saman
  - þá er niðurstaðan röng í 4,28% tilvika
  - tæplega 71 þúsund orð
- Skoðum dæmi þar sem þessi líkön greinir á
  - það eru 6,48% dæma
  - u.þ.b. 107 þúsund orð
  - mánaðarvinna í yfirferð

Greiningardæmi

	ÍO		Stu		ÍO+Stu	
Steinn	nken-m		nken-m		nken-m	
hét	sfg3eþ		sfg3eþ		sfg3eþ	
sá	faken		faken		faken	
er	sfg3en	x	ct		sfg3en	x
fyrir	aþ		aþ		aþ	
þeim	fphfþ		fakeþ	x	fakeþ	x
var	sfg3eþ		sfg3eþ		sfg3eþ	

Viðunandi nákvæmni

- Hægt væri að ná 95% nákvæmni í greiningu
  - á öllu textasafninu
    - *Íslendinga sögum, Sturlungu, Heimskringlu, Landnámu*
  - með samanburði af þessu tagi
- 95% nákvæmni dugir í flestum tilvikum
  - margar villur sem eftir standa smávægilegar
  - villur í einu greiningaratriði, t.d. falli, tölu, kyni

Tilgangur mörkunar

- Til hvers er þetta?
  - hvaða gagn er hægt að hafa af þessari greiningu?
- Hægt að skoða tíðni málfræðilegra formdeilda
  - og bera saman við nútímamál
- Hægt að leita að setningafræðilegum atriðum
  - mörkin eru vissulega beygingarleg
  - en geyma þó ýmsar setningafræðilegar upplýsingar

Markaður texti

- En c þessi faven er sfg3en frásögn nven til ae þess fphee að c þeir fpkfn voru sfg3fþ heljar-skinn nhfo kallaðir sþgkfn að c einn tfkeo tíma nkeo er c Hjör nken-m konungur nken skyldi svg3eþ sækja sng konungastefnu nveo var sfg3eþ drottning nven hans fpkee ólétt lvensf og c varð sfg3eþ hún fpven léttari lvenvm meðan c konungur nken var sfg3eþ úr aþ landi nheþ og c fæddi sfg3eþ hún fpven tvo tfkfo sveina nkfo . .

Tíðni nafnorða eftir föllum

- *Sturlunga*
	samnöfn	öll
nf.	27,8	38,9
þf.	38,3	27,2
þgf.	20,6	19,2
ef.	13,3	14,7
- Samtals
  - 13.045 23.205

- *Íslensk orðtíðnibók*
	samnöfn	öll
nf.	27,6	31,2
þf.	30,9	27,9
þgf.	30,2	29,0
ef.	11,3	11,9
- Samtals
  - 102.788 122.623

Tíðni nafnorða eftir kynjum

- *Sturlunga*
	kk.	kv.	hk.
nf.	50,5	22,1	14,1
þf.	19,3	34,5	43,7
þgf.	15,2	28,7	19,2
ef.	14,9	13,9	13,4
- Samtals
  - 14.667 4.214 4.325
- *Íslensk orðtíðnibók*
	kk.	kv.	hk.
nf.	37,8	31,8	21,7
þf.	25,1	28,7	31,2
þgf.	24,5	28,6	35,0
ef.	12,6	10,9	12,1
- Samtals
  - 47.353 39.232 35.124

Nýja þolmyndin

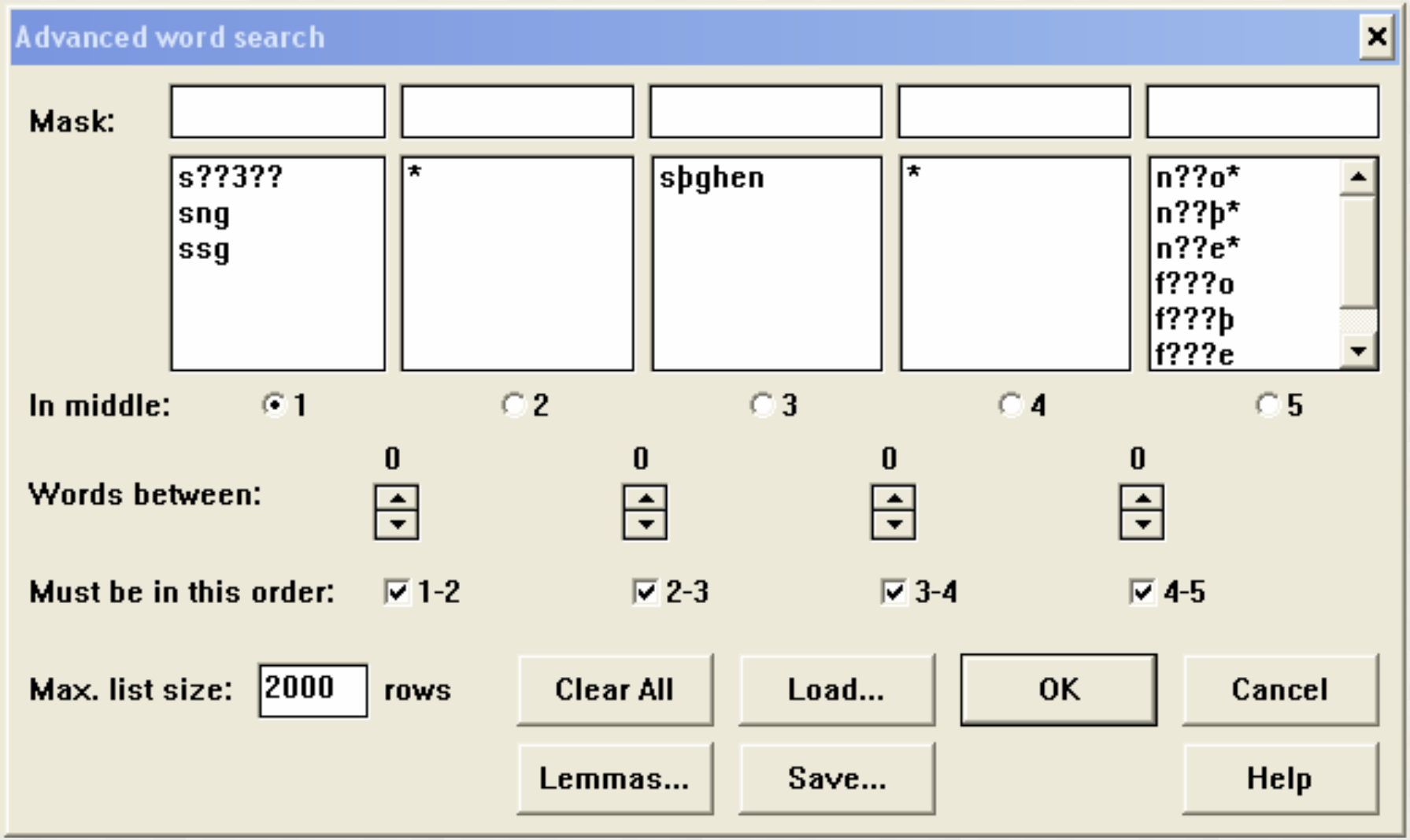

Dæmi sem leitin skilar

- Þessi dæmi sýna sennilega ekki nýja þolmynd
  - Eftir það **var lokið þinginu**
  - Og er þetta **var sagt Snorra goða**
  - Í því **var sleppt blámanninum**
  - og **var skipt landinu** í helminga
  - Eftir það **var lýst áverkunum**
  - **Var skipt verkum** með húskörlum
  - Í því **var lokið stofuhurðinni**
  - og **var komið griðum** á

Andlagsfærsla

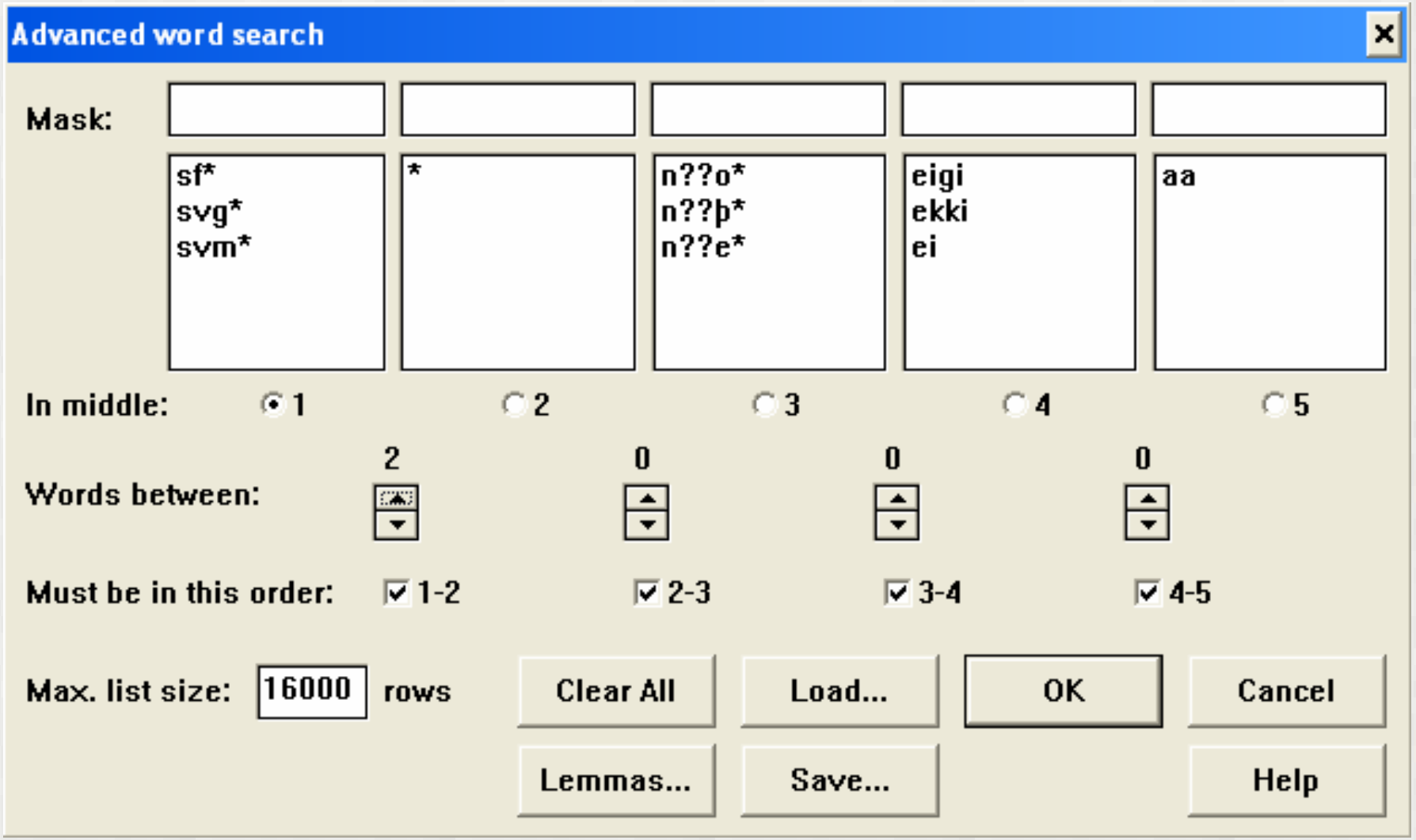

Dæmi sem leitin skilar

- Þessi dæmi virðast sýna andlagsfærslu
  - Nú leita þeir um skóginn og finna **Gísla eigi**
  - En þó viljum vér **þenna kost eigi**
  - og fann hann **Snorra ekki** í þessi ferð
  - fyrir því drap eg **Þórð eigi** og alla skipshöfn hans
  - er hann dræpi **Þórð eigi** og förunauta hans
  - og fundu **Þórð eigi** sem von var að
  - Gunnar hallmælti **Hallgerði ekki** um

Birting á vefnum

- Til stendur að birta textana á vefnum
  - ásamt greiningu
  - í forritinu Xaira frá British National Corpus
- Þá verður hægt að fletta upp í þeim og leita
  - skoða nákvæma greiningu
  - og leita að ýmiss konar orðaröðum og mynstrum
- Þetta verður vonandi á næstu mánuðum

Birting greiningar í Xaira

Engin	fn.	ófn.	kvk.	et.	nf.	
skilgreining	no.	kvk.	et.	nf.		
er	so.	frh.	gm.	3pers.	et.	nt.
altæk	lo.	kvk.	et.	nf.	sb.	fr.st
og	st.					
frá	fs.	þgf.				
þessari	fn.	áfn.	kvk.	et.	þgf.	
eins og	st.					
öðrum	fn.	ófn.	kvk.	ft.	þgf.	
eru	so.	frh.	gm.	3pers.	ft.	nt.
undantekningar	no.	kvk.	ft.	nf.		

Dæmi úr orðstöðulykli í Xaira

klóm lögreglunnar . Sérstaklega ef	**menn**	eru með kjaft . Palli leikur
ár og hvar fæddist þessi	**maður**	? Vísan hvarf af skjánum og
var sem sat ágæt og	**maður**	hitti fljótt helling af fólki en
eitthvert fjall og svo komu	**menn**	með asna handa honum svo að hann
er það lang algengast , þegar	**maður**	étur köku , að ekkert sérstakt
« rannsóknarnefnd » , skipuð fremstu	**mönnum**	SS-liðsins í fjármálum , iðnaði , njósnum
vegna þess hve miklu fleiri	**menn**	voru í áhöfnum þeirra . Vestmannaeyingarnir
fyrir svefninn . Svefn er	**manninum**	nauðsynlegri en næring , því hann
sem sagt vanist því , að	**menn**	hverfi af sjónarsviðinu einn af öðrum
og virða að vettugi dýr og	**menn**	, sem hafa hreiðrað um sig í
og gestkvæmt , venjulega 20	**manns**	við hádegisverðarborð . Nokkrir starfsmenn
frá Laxalóni er enginn venjulegur	**maður**	. Hann er einn af framsýnustu
kynni við hann láta engan	**mann**	ósnortinn . Ragnar hefur hlustað mikið
er talið að tíundi hver	**maður**	sé að einhverju leyti fatlaður og
dottinn . « Hvers vegna læra	**menn**	heimspeki ? » spurði hann . « Til
ekkert vita . Nú hafmeyjuna ,	**maður**	, sagði einn af yngri strákunum .
Creasy . Guido horfði á	**manninn**	meðan andlitsdrættir hans skýrðust . Fimm
moskítóflugum og bit þeirra býr	**mönnum**	endalausar martraðir . Í nóttinni má
er stöðugt , » sagði gamli	**maðurinn**	við hann . « Það er stöðugra
tal saman . Ungi ljóshærði	**maðurinn**	í svissneska sláinu var ótrúlega fús

Niðurstöður

- Unnt er að aðlaga markara fyrir nútímamál
  - til að greina fornískensku með viðunandi árangri
  - hægt að bæta árangur með mismunandi líkönum
- Slík mörkun er gagnleg til að
  - skoða tíðni málfræðilegra formdeilda
  - leita að setningafræðilegum atriðum
- Birting markaðs texta á vef verður gagnleg
  - við leit að orðamynstrum og setningagerðum

Þakka ykkur fyrir áheyrnina

eirikur@hi.is